

POMORSKA BITKA KOD TAURISA

Mladen Nikolanci

Sredinom I stoljeća stare ere u velikom građanskom ratu rimska se država podijelila. Rat je bio rezultat socijalnih sukoba koji su stoljećima razdirali rimsku državu, tada već svjetsku vevlast, ali koja svoje društveno uređenje nije bila prilagodila tom naglom razvoju. U tom ratu pojavila su se dvojica protagonista kao predstavnici dviju političkih stranaka u sukobu: iskusni i ratnom slavom ovjenčani vođa optimata Pompej te nadobudni Cezar, koji je demagoškim potezima u okviru pučke stranke uspio sebi stvoriti osnovu za veoma pretencioznu političku karijeru. Godine 49. je između dvaju protagonista izbilo otvoreni sukob. Poprište tog obračuna ubrzo je postao Balkan, i to naše jadransko područje. S izmjeničnom srećom ogledali su se u okršajima Pompejevi i Cezarovi vojskovođe, u čemu su veliku ulogu igrali ilirski Delmati, uvijek spremni na ustanak, koje je Pompejev legat Marko Oktavije uspio pridobiti na svoju stranu. Godine 49. Pompejevci Lucije Skribonije Libo i Marko Oktavije porazili su Gaja Antonija u pomorskoj bici kod Krka (Curicta), a slijedeće zime su ratoborni Delmati dočekali u zasjedi i do nogu potukli kod Sinodiuma cezarovca Aula Gabinija. Slijedeće, 47. godine zbilja se i važna pomorska bitka u našim vodama, kod otoka Taurisa.

Veoma dugo, sve do danas, vodila se u nauci raspra o tome da li je to otok Šipan (starija tradicija) ili Šćedro kod Hvara (mlađa, ali i općenito prihvaćena teza). Postojali su indiciji raznolikog karaktera za jedno i za drugo mišljenje, ali odlučnog argumenta po kojem bi se moglo dokazati da se srednjovjekovni, romanski naziv za Šćedro (Torcola) može vezati uz ime Tauris nije bilo.

Stariju tradiciju o Taurisu-Šipanu, baštinjenu još iz humanističkih vremena (natpis na dvorcu dubrovačkog nadbiskupa L. Beccatellija na Šipanu), zastupaju uglavnom dubrovački pisci (F. M. Appendini, Gj. Ferić, te noviji L. Vojnović, N. Štuk, J. Posedel

i još neki.¹⁾ Međutim, danas preteže uglavnom identifikacija Taurisa sa Šćedrom, kako u domaćih pisaca tako i u stranih stručnjaka.²⁾ Najnoviji prilog tome dao je S. Gunjača.³⁾ On je uočio da se u hvarskom Statutu (redakcija g. 1331) nalazi jedan nezapaženi naziv za Šćedro, u kojeg se još može uočiti veza s grčko-latinskim nazivom Tauris, pa je na taj način zajamčen kontinuitet imena. Međutim, prije nego što to izložim, korisno je upozoriti da i neki raniji argumenti, osporavani s jedne od dviju strana, imaju svoju dokaznu snagu pa ih je potrebno ponovo osnažiti.

Historijsku situaciju smo već ukratko prikazali, uz napomenu da je bici kod Taurisa prethodio glavni historijski događaj u toku rimskih građanskih ratova, tj. Pompejev poraz kod Farsala u Tesaliji g. 48. stare ere. Posljedica toga je bila da su se ostaci Pompejeve vojske povlačili u Ilirik, a to je za Cezara, s obzirom na labilnu situaciju u pokrajini, bilo opasno, pogotovu što je na Jadranu operirao Pompejev legat Marko Oktavije svojim dosta jakim brodomflotom i upravo u to vrijeme opsjedao Epidaur (Cavtat) koji je bio, kao i Salona, za razliku od Isse-Visa, na strani Cezara. Trebalo je spriječiti pad Epidaura, pa je Cezarov odani vojskovođa Publije Vatinije, koji se u tom času nalazio bolestan u Brundiziju (Brindisi), odmah krenuo na brzinu sastavljenom flotom preko Jadrana. Vatinije nije bio u zavidnoj situaciji jer je Oktavijeva flota bila jača, i brojčano i po kvaliteti, dok se Vatinijeva sastojala većim dijelom od pomoćnih lađa. Ali je Vatinije

¹⁾ N. STUK, *Insula Tauris — Šćedro ili Šipan?* Buličev zbornik (Strena Buliciana), 1924, 275—278; — J. POSEDEL, *Još o ubikaciji otoka Taurisa, Vjesnik za arh. i hist. dalm. LXVI—LXIX, 1954—57* (Abramičev zbornik), 131—134; — Vidi i J. LUČIĆ, *Prošlost elafitskog otoka Šipana, Starohrvatska prosvjeta*, III ser. sv. 10, 1968, str. 103, 104 i bilj. 111, 112, gdje je ranija literatura.

Tezu o Šipanu je u stvari oživio W. TOMASCHEK, *Die vor-slavische Topographie usw.*, Mitt. d. geogr. Gesellsch. in Wien 1880, str. 549. Svi noviji zastupnici teze citiraju Tomascheka kao korifeja, ali treba upozoriti na to da je Tomaschek iznio svoje mišljenje koncesivno (—ime se možda odnosi...—).

U najnovije vrijeme dotaknuo je to pitanje u svojoj inače veoma solidnoj sintezi i J. J. WILKES, *Dalmatia*, London 1969, str. 42 i 221. On, začudo, protuslovi sam sebi, jer na prvom mjestu pledira za Šipan i tumači u bilješci zašto Veithovo stanovište nije prihvatljivo, a na drugom mjestu izjednačuje, bez komentara, Tauris sa Šćedrom.

²⁾ G. NOVAK, *Topografija i etnografija rimske provincije Dalmacije*, *Nastavni vjesnik XXVII, 1915* (istovremeno kao suplement Bull. di arch. e stor. dalm. 1915), str. 29; — P. SKOK, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, str. 233; — A. MAYER, *Die Sprache der alten Illyrier*, Bd I, 1957, str. 331 (s. v. Tauris), Bd II, 1959, str. 112 (s. v. tauro—). Strani pisci: M. FLUSS u *Pauly Wissowa Real-Enzyklopädie d. klass. Altertums IV A s. v. Tauris*; — G. VEITH, *Zu den Kämpfen der Caesarianer in Illyrien*, Buličev zbornik 1924, str. 268—274; K. PATSCH, *Hist. Wanderungen im Karste und an der Adria*, II; H. KIEPERT, *Forma orbis antiqui*, XVII; *Corpus inscriptionum latinarum III, suppl.*, tab. VI — i drugi.

³⁾ S. GUNJAČA, *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji II, 1973*, str. 2—8 i 22.

imao na svom brodovlju iskusnije borce, Cezarove legionare, koji su kao rekonvalescenti boravili u Brundiziju. Vatinije je uspio da Oktavije digne opsadu Epidaura i da ga prisili na bijeg.

Tekst izvora glasi:⁴⁾

45. »Oktavije je, uzdajući se u svoje brodovlje, doplovio do otoka Tauride kad je bio obaviješten da je Vatinijeva mornarica većim dijelom sastavljena od brzih lađica. U tom je predjelu plovio Vatinije progoneći Oktavija, ali ne zato što je znao da će mu se on tu suprotstaviti nego zbog toga što je bio odlučio da ga što dulje progoni. Kad je doplovio blizu Tauride i kad je brodovlje bilo raštrkano, jer je nastala strašna oluja a nije se sumnjalo da je tu neprijatelj, iznenada je ugledao kako u susret k njemu plovi ratna lađa spuštenih križeva na srednjem jarbolu. Čim ju je opazio, zapovjedio je da se brzo sakupe jedra i spuste lantine, a vojnici da se naoružaju. Kad je podigao crvenu zastavu (njom se davao znak za bitku), odredio je da sve ostale lađe učine kao i prve. Vatinijevci su se spremili da će na njih iznenada navaliti; s druge strane Oktavijevci su isplovili iz luke. Jedni i drugi svrstali su brodove za bojni red. Oktavijevo je brodovlje strateški bilo bolje razvrstano, ali je moral Vatinijeve mornarice, i to vojnika, bio na visokom stupnju.«

46. »Kad je Vatinije opazio da nije dorastao protivniku ni veličinom ni brojem brodova, ipak je zaželio da zametne borbu na rizik. Zato je on prvi svojom peteroveslarkom navalio na Oktavijevu četveroveslarku. Naredio je veslačima da što bržim veslanjem i što snažnije navale na protivničke lađe. One su se svojim kljunovima tako žestoko sukobile, da je Oktavijeva lađa ostala bez kljuna. I na drugim se mjestima zametnuo boj, dok je najveća gužva bila oko zapovjedničkih lađa, jer je svaki htio svojim pomoći, pa se zbog toga na malom prostoru na moru vodila borba. Ukoliko su se ujedinjene lađe mogle bolje boriti, utoliko su Vatinijevi borci bili nadmoćniji. Oni su hrabrošću, dostojne svakog divljenja, bez ustezanja prelazili sa svojih lađa na neprijateljske, pa su junaštvom u jednakoj borbi s većim uspjehom vodili bitku. Oktavijeva je četveroveslarka bila potopljena, dok su mnoge druge bile zarobljene ili su probijene kljunovima potonule. Naši su borci Oktavijance dijelom sasjekli na lađama, a dijelom u more strmoglavili. I sam Oktavije uskočio je u čamac, a budući da je u njemu bilo više drugih boraca, čamac se nakrcan prevrnuo. Premda je Oktavije bio ranjen, doplivaio je do svoga broda-križara mornari kojeg su ga spasili. Budući da je noć prekinula boj, Oktavije je pobjegao odjedriviši uz vrlo jak sjeverac. Za njim su

⁴⁾ Aleksandrijski rat (djelo koje se ranije pripisivalo Cezaru), gl. 45—47. Hrvatski prijevod T. SMERDEL: G. J. Cezar, Moji ratovi, izd. Zora, Zagreb, 1972.

plovili neki drugi njegovi brodovi, koje je slučaj spasio od propasti«.

47. »Kad je Vatinije uspješno izvršio svoj plan, naredio je da trubači zatrube na povlačenje. Zatim je sa svim svojim nepovrijeđenim lađama uplovio u onu luku iz koje je isplovila Oktavijeva mornarica u borbu. U ovoj je bici zarobio jedan brod s pet redova vesala, dvije troveslarke, osam dvoveslarki i vrlo mnogo Oktavijevih veslača. Sutradan se odmarao i popravio svoje i zarobljene lađe, a onda je trećeg dana otplovio prema otoku Isi, jer je mislio da se tamo na bijegu sklonio Oktavije. Na otoku se nalazi najugledniji grad u tim krajevima, Isa, a ujedno vrlo odan Oktaviju. Kad je Vatinije pristao u gradsku luku, građani su mu se predali na milost i nemilost. Istodobno je saznao da je sam Oktavije s nekoliko malih brodova, iskoristivši povoljan vjetar, krenuo prema grčkim krajevima, da bi zatim otplovio na Siciliju, onda u Afriku.«

»Tako je u vrlo kratkom vremenskom roku pobjednički izvršio operacije, ponovo zaposjeo provinciju i vratio je Kornificiju, a onda kad je iz cijelog onog zaljeva istjerao neprijateljsku mornaricu, povukao se u Brundizij kao pobjednik, sačuvavši vojsku i mornaricu.«

Iako je ovaj izvještaj o bici zaista opširan, polemika koja se vodi o ubikaciji otoka Taurisa dokazuje da se iz njega samog ne mogu izvući odlučni argumenti za identifikaciju mjesta bitke, osim možda podatka u gl. 45. (na koji su upozorili Veith i Fluss, v. bilj. 2): »... zbog toga što je bio odlučio (sc. Vatinije) da ga što dulje progoni« (quod eum longius progressum insequi decreverat), što bi svakako išlo u prilog Šćedru a teže Šipanu.

I prilično osporavani argument u prilog Šćedru, Peutingerova karta,⁵⁾ mora se uzeti u obzir. Prigovori su se javljali uslijed toga što su odnosi na karti daleko od stvarne geografske situacije. Tauris je na karti ucrtan između Hvara i Korčule, što bi samo po sebi bilo u redu, ali odnosi prema obali su veoma proizvoljni. Međutim, Peutingerova je karta crtana shematski, izvan bilo kojeg kartografskog kriterija na koje smo navikli i treba je uzeti kao takvu. Važno je što su na karti jadranski otoci ucrtani po svom stvarnom geografskom redoslijedu, a ne smijemo se obazirati na nespretnosti. Otoci su samo markirani elipsoidnim likovima kao konvencionalnim znakovima, bez pretenzija na realne siluete otoka. U takvom kontekstu odnosi veličina između tih pojedinih znakova ne mogu imati značenja i, što je važnije, ne postoje odnosi između otoka i obale, drugim riječima kartografsko mjerilo za otoke je drugačije od mjerila za obalu. Tako je Rab

⁵⁾ Srednjovjekovna kopija jednog starog rimskog itinerara, možda iz III stolj. n. e., danas u Beču, prozvana po humanisti Konradu Peutingeru (1465—1547).

došao ispod Zadra, Korčula ispred Cavtata a Lastovo prema Budvi. Tako je i s daljnjim, južnim obalnim traktom Albanije i Epira. Naglašavam da su inače redosljed toponima na obali i redosljed otoka svaki za sebe pravilni, pa to pruža vjerodostojnost koj karti u odnosu na naše pitanje. To je naprosto stvar kartografske tehnike (naravno da ima i »lapsusa«, što je shvatljivo u jednom tako velikom kartografskom pothvatu antike — npr. prema upotrebljenim znakovima za naselja ispada da je Epetij-Stobreč bio veći od Salone).

I izvođenje romanskog naziva za Šćedro, *Torcola*, od latinskog *Tauricola* (ispravnije *Tauricula* — v. A. Mayer u bilj. 2 — što je deminutiv od oblika *Tauris*) s naučnog gledišta je sasvim opravdano (ne stoji u ovom slučaju Skokova etimologija imena — Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima, str. 31. i 189 — koju je preuzeo i Posedel, od latinske riječi *torculum*, zavinut predmet). Oblik *tauricola* nije zasvjedočen, ali ga je A. Mayer (v. bilj. 2) supponirao. Lingvista njegova ranga nije uopće smatrao potrebnim da to pobliže objašnjava.⁶⁾

Ovome je sada S. Gunjača dodao jednu kariku u sredini lanca (v. bilj. 3), oblik *Torta* koji se nalazi u jednoj kasnijoj (1446) nadopuni hvarskog Statuta. Pri tome je važno što se nedvosmisleno mogu identificirati imena *Torcula* i *Torta* na temelju jedne kasnije (1446) redakcije istog (ili gotovo istog) odlomka u Statutu iz 1331.⁷⁾ Ispravno je zaključivanje S. Gunjače da se u imenu *Torta* radi o obliku koji je razvojno postao od *Tauris*, od kosog padaža (u stvari od osnove *taurid-*). Ženski rod grčkog imena *Tauris* ostao je i u izvedenom obliku (*Taurida*). Fonetske pojave su kao i u *Tauricola-Torcula*: kasnolatinski izgovor *tor*, uz ispadanje vokala u nenaglašenom slogu i s asimilacijom završnog mekog dentala u tvrdi.

Osim na navedenom mjestu hvarskog Statuta, oblik *Torta*⁸⁾ javlja se iste (1446) godine i u jednoj ispravi mletačke kancelarije⁹⁾

⁶⁾ Kasnolatinski izgovor diftonga *au* i sinkopa u sredini riječi (uz prethodno premještanje akcenta) doveli su izravno do oblika *Torcula*. Naime, u hvarskom Statutu (latinska redakcija, 1331: S. LJUBIĆ, Statuta et leges civitatis Buduae, civitatis Scardonae et civitatis et insulae Lesinae, Zagreb 1882—3, 167 i d.) nalazi se oblik *Torcula*, sa završetkom latinskog deminutiva (što bi trebalo smatrati potvrdom za Mayerov supponirani oblik *Tauricula*, v. cit. dj. u bilj. 2, sv. I). Oblik *Torcula* javlja se i u itineraru G. B. Giustiniana, sredinom XVI st. (*Relationes et commissiones Venetae*, II, 220). U kasnijim, talijanskim tekstovima statuta italijanizirani oblik *Torcola*.

⁷⁾ Izdavač S. Ljubić (v. preth. bilj.) ističe u bilj. na str. 200 i *identičnost* tog odlomka u dvjema redakcijama, uz neke nevažne varijante u stilizaciji.

⁸⁾ Zapravo, na navedenom mjestu u hvarskom Statutu (v. ovdje bilj. 6, str. 412) nalazi se oblik *Torte* koji je očito indeklinabilan (>in insula *Torte*<», >incantus territorii insule (!) *Torte*<»).

⁹⁾ Bilten Hist. arhiva Komune hvarske, br. 7—8, 1965, str. 26, br. 1.

(dužd daje neke privilegije Hvaru), gdje se Šćedro naziva Torta. Ime se javlja i kasnije, u Hvaranina Vinka Pribojevića, u njegovom poznatom govoru g. 1525.¹⁰⁾ I u ovom slučaju nema sumnje da se radi o Šćedru, jer je Pribojević geografski točno označio otok: »*Cuius meridionalis plaga (sc. Pharae insulae) maximam Illyricum sulcatus aequor utilitatem praebet tum ex obiectu cuiusdam insulae, quae Torta dicitur, in qua exstat monasterium deiparae virginis Mariae ordinis praedicatorum, circa quam frequentes et optimi portus sunt, tum ex quibusdam aliis minoribus insulis centum quinquaginta stadiis occidentem versus a Torta distantibus...*«

Više ne bi trebalo biti mjesta sumnji da antički toponim Tauris treba identificirati s današnjim Šćedrom. Oblik imena Tauris kao i njegova konsonantska deklinacija (Tauris, Tauridis: *ad insulam Tauridem*) pokazuju da se radi o grčkom imenu. Ono semantički ne mora biti vezano uz obično značenje grčke riječi *tauros*, »bik«, jer je ta riječ imala i staro, izgubljeno, paralelno značenje - »brdo« (A. Mayer kao u bilj. 2, svezak II, 112). Šćedru, se može pripisati takav orografski značaj, s obzirom na visinu (najviša kota 113 m) u odnosu na relativno malu površinu.¹¹⁾

Kako smo vidjeli, antički naziv Torta (Taurida) javlja se u hvarskom Statutu za čitavo stoljeće kasnije (1446) od oblika *Torcula* (1331). Svakako, ime Tauris-Taurida-Torta sačuvalo se u narodu sve do Pribojevićevih vremena a da nije jasno kakav je odnos prema paralelnom nazivu Tauricula-Torcula. Po svoj prilici i ovaj naziv datira još iz antike — možda kao paralelan imenu Tauris — jer nije vjerojatno da je nastao iz literarnih (humanističkih) pobuda, budući da se javlja već 1331, a s druge strane takvo ime nije moglo nastati u toku našeg srednjeg vijeka. Moguće je i to da je taj deminutiv nastao u posprdom značenju (uporedi staru hvarsku uzrečicu »svaršit skule na Šćedru«),¹²⁾ ali, naravno, motivi takvog postanka ostat će nam za antiku nepoznati.

- - -

Nepoznati pisac »Aleksandrijskog rata« je prilično iscrpno, u tri glave (45, 46, 47), opisao tok bitke. Oktavijeva je flota bila mnogo jača, do 40 brodova (G. Veith, v. bilj. 2), i to pravih ratnih brodova, dok je Vatinije raspolagao manjim brojem lađa, tek improviziranih za ratne svrhe — u Brundiziju je, nemajući vremena da čeka pomoć iz Grčke, jer je situacija u Iliriku bila kri-

¹⁰⁾ V. Pribojević, *De origine successibusque Slavorum*, izdanje Jug. akademije, Zagreb 1951: O podrijetlu i zgodama Slavena, str. 98 i 202 te bilj. 247 na str. 150.

¹¹⁾ Vidi Dodatak na kraju članka.

¹²⁾ Na Šćedru je do relativno novijih vremena bilo divljih magaraca — N. DUBOKOVIĆ kao u preth. bilj. (Dodatak), str. 128), — što je moglo dati povoda za ovu šaljivu poantu.

tična (Oktavije je opsjedao Epidaur-Cavtat), morao adaptirati čak i teretne lađe postavljajući im kljunove.

Ovdje bi bilo uputno dati neka objašnjenja o opremi i pomorskoj ratnoj tehnici Rimljana, kao komentar citiranom opisu bitke. Budući da tada nije bilo artiljerije u današnjem smislu riječi (vatreno oružje), prirodno je bilo da pomorska strategija bude orijentirana na boj izbliza. Jedno od klasičnih sredstava za takvu borbu kroz čitav stari vijek (u Grka još veoma rano, barem od VII stolj. stare ere) bio je kljun, a to je bila jaka greda isturena na pramcu lađe pod razinom vode, nastavljena na kobilicu i s vrhom obučanim u brončanu navlaku. Svrha toga je bila da se u spretnom manevru (ratne su lađe uvijek bile linijske, tj. s veslačima) naletiti na neprijatelja i zabode taj kljun u bok neprijateljske lađe. Taj potez, ako je bio uspješno izveden, obavezno je izazivao havariju i neprijateljska je lađa morala potonuti. Zato je svaki zapovjednik bio spreman na to pa je nastojao izbjeći taj sudar, ako je za to imao vremena. Postojali su i drugi taktički potezi. Neki od njih su imali cilj da se eliminiira manevarska sposobnost neprijatelja kako bi bio olakšan napad kljunom. To je nagli prolaz uz bok neprijateljske lađe. Lađa bi u punoj brzini dojurila uz bok protivnika i na dani znak su veslači naglo prilegli vesla uz bok svoje lađe. Ako to nisu stigli izvesti i veslači na drugoj lađi, čitava jedna strana vesala bila im je skršena i lađa prepuštena na milost i nemilost neprijatelju.

U odnosu na ovo veoma je važno i pitanje tipova lađa. Već veoma rano Grci su stvorili klasičan tip ratne lađe, trijeru, tj. lađu s tri reda vesala na svakoj strani (troveslarka). Postojala je i lakša kategorija, dijera, s dva reda vesala. Teže su jedinice bile tetrere (četiri reda) i pentere (pet redova). Svim tim lađama je svrha bila što veća brzina, pa je konstrukcija išla na izduženost lađe — u Grka je omjer dužine i širine znao biti i 7:1. Rezultat toga je bio da su sve te lađe bile malog gaza, što je bilo isto tako važno u ratnoj strategiji.

Međutim, vratimo se na situaciju kod Taurisa. Činjenica da je Vatinije bio primoran da na teretne lađe postavlja kljunove pokazuje u kakvoj je teškoj situaciji i vremenskoj stisci bio. Mora biti da je pojava te flote izazvala veselost i smijeh u oktavijevaca, ukoliko su stigli na to misliti (jednako kao što su pred Višku bitku — tu sasvim blizu — pri dolasku Tegetofove loše opremljene eskadre Talijani jedan drugome dovikivali: »Evo idu ribari!«). Nasuprot tome, po rezultatu bitke, tj. po broju zarobljenih lađa, vidi se da su u Oktavijevoj floti prevladavale jedinice pravog ratnog tipa. Vatinije je, naime, zarobio jednu penteru (5 redova vesala), dvije trijere (3 reda), osam dijera (2 reda). Veći broj lađa je potopljen, među njima i Oktavijeva admiralska lađa, jedna tetrera (4 reda vesala).

Razlog zašto je Oktavije pobjegao od Epidaura, uprkos svojoj premoći na moru, bio je sigurno u tome što se na kopnu njegova

vojska nije mogla mjeriti s iskusnim Cezarovim veteranima. Zato je nastojao Vatinija odvući na područje na kojem je on bio gospodar, a to je more. Bila je to igra mačke i miša u kojoj je i Vatinije dolazio na svoj račun. On je očito bio srčan čovjek (sve pripreme u Brundiziju izveo je u teškoj bolesti) pa je prihvatio Oktavijev izazov bijega i pošao za njim u potjeru. Njemu je u stvari moralo biti stalo do toga da Oktavija odvuče što dalje od Epidaura (*Octavius ... substitit ad insulam Tauridem, qua regione Vatinius insequens navigabat, non quod Octavium ibi restitisse sciret, sed quod eum longius progressum insequi decreverat*) — i to je bio jedan od temeljnih argumenata historijske naravi za identifikaciju Taurisa sa Šćedrom, koji se je iz citiranog teksta dao izvući.

Slijedeći argumenat je bio s tim u uskoj vezi. Oktaviju je cilj bila Issa-Vis jer mu je tu bila jedina sigurna (prijateljska) luka. I Vatinije je to znao pa je, iako ga je u progonu bio izgubio iz vida, znao gdje ga mora tražiti. A Oktavije je, znajući da ipak mora obračunati s Vatinijem, postavio zasjedu upravo kod Šćedra (njegov se potez očito sastojao u iznenađenju neprijatelja, što u luci Isse ne bi bio postigao), jer mu je u slučaju nepovoljnog ishoda boja — što se stvarno i dogodilo — moralo biti stalo do toga da ima blizu pribježište.

Uvjeti borbe su bili veoma nepovoljni za Vatinija jer mu je uslijed lošeg vremena¹³⁾ brodovlje bilo rastrkano, što ne znači da je izgubio lađe iz vidokruga (inače ne bi bilo došlo do bitke) nego da uslijed uzburkanog mora flota nije mogla ići u određenoj formaciji. Kad je takva Vatinijeva flota došla pred Veliku luku na Šćedru,¹⁴⁾ Oktavije je pribjegao jednostavnoj, prečesto upotrebljenoj ratnoj dosjetki — poslao je ususret Vatiniju mamac, jednu lađu. Na njenu pojavu vatinijevoici su se spremili za bitku spustivši križeve i jedra (pred bitku se je na lađi uklanjalo sve što je u metežu bitke moglo izazvati havariju ili stvarati zapreke. Grci su čak i jarbole spuštali i ostavljali ih na obali) i zaplovili prema njoj. To je Oktavije i dočekao jer su tako Vatinijevi brodovi morali otkriti šćedarskoj Veloj luci, u kojoj je sakriven čekao Oktavije, svoj bok, a Vatinije je to uočio tek kad je Oktavijeva flota počela izlaziti iz luke u uzdužnoj liniji (lađa za lađom). Tu se je ogledala Vatinijeva hrabrost. Nemajući vremena za bilo kakvo preformiranje eskadre, Vatinije je svojom penterom navalio na Oktavijevu admiralsku tetreru (jednako kao i Tegetof u Viškom boju, koji i inače ima analogija s ovom bitkom kod Šćedra) i u tom sukobu su se obje lađe međusobno oštetile. Oktavijeva

¹³⁾ J. Posedel s pravom upozorava (v. bilj. 1) da u latinskom tekstu (tempestas erat turbulentia) riječ *tempestas*, osim značenja »oluja«, može imati značenje općenito lošeg vremena, dakle: more je bilo uzburkano.

¹⁴⁾ Na Šćedru se Oktavije, s obzirom na broj svojih lađa, mogao jedino tu skloniti. Nasuprot sumnji N. Štuka (v. bilj. 1) Vela luka Šćedra mogla je primiti i flotu veću od Oktavijeve.

lada je ostala bez kljuna, ali to znači da ga je već prije toga morala izgubiti u boku jedne Vatinijeve lađe (naime, to se nije moglo dogoditi u sukobu s Vatinijem jer bi onda bila potonula Vatinijeva lađa, a desilo se u stvari suprotno). Nastao je opći metež: glavna bitka se vodila oko admiralskih lađa, a ostali su se borili kako su stigli. Vatinije je dobio bitku po jednom starom prokušanom rimskom principu: pretvorio je pomorsku bitku u pješačku time što su Cezarovi legionari pri sukobu brodova uskakali u neprijateljske lađe pa se je razvijala borba prsa o prsa, a tu su cesarovci bili premoćniji.

U latinskom tekstu (gl. 46) stoji: *magnum comminus in angusto mari proelium factum est*, »na malom prostoru na moru nastala je žestoka bitka izbliza« (nešto drugačije u gore citiranom prijevodu — v. bilj. 4 — gdje je izostavljena riječ *comminus*, izbliza). Izraz *in angusto mari* bio je jedan od povoda da se Šćedro negira kao poprište bitke (N. Štuk, v. bilj. 1), jer bi to moralo značiti »u tjesnacu«, a kanal Šćedra nije tjesnac budući da je širok 2700 m. Međutim, prema duhu latinskog jezika i njegovoj frazeologiji, taj izraz ne označava samo morski tjesnac u fizičko-geografskom značenju nego i u bilo kojem smislu određeni, ograničeni dio morske površine. — Uporedi, ne po značenju nego po tipu, izraz *deficiente porticu*, »na kraju trijema« (*deficere*, nestajati). Prevodilac Cezarova teksta, Ton Smerdel (v. bilj. 4), ispravno je shvatio ovo mjesto: »... na malom prostoru na moru...«

Noć koja je nadošla prekinula je borbu. Oktavije se morao spasiti plivanjem (njegova je četveroveslarka bila potopljena) i onda je na jednom od svojih brodova, u okrilju noći, otplovio u Issu. Vatinije je pak sa svojom flotom uplovio u luku Taurisa, što znači u Velu luku, gdje je ostao sutrašnji dan da bi popravio havarirane brodove. Kroz historiju je uvijek na Šćedru bilo šume¹⁵) pa ju je sigurno bilo i tada. Kad je treći dan došao u Issu, Oktavija više nije bilo — napustio je Jadran i otišao u Grčku. U tome i jest historijsko značenje bitke kod Taurisa, što su time republikanci izgubili Jadran kao područje za borbu. Konačna bitka, opet pomorska, koja je definitivno odlučila sudbinu rimske države, odigrala se deset godina kasnije, ali ne više u Jadranu nego u Jonskom moru: bila je to sudbonosna bitka kod Akcija u kojoj su pobjedu odlučile brze i okretne ilirske liburne. Tada je mladi Oktavijan postao vladarom rimske države.

DODATAK. Ne stoji etimološko objašnjenje S. Gunjače (o. c. u bilj. 3, str. 7—8) za slavensko ime Šćedro, koje on dovodi u vezu s toponimom Sućidar (sv. Izidor) u Splitu i na temelju toga predmnijeva jedno ranije postojanje crkve tog sveca na Šćedru. To ne stoji najprije stoga što bi metamorfoza tog imena u istom jezičnom mediju dala isti ili gotovo isti rezultat, jer su glasovni

¹⁵) N. DUBOKOVIĆ o. c. (v. bilj. 11 odnosno Dodatak), str. 127 i bilj. 2.

zakoni isti, a pogotovu ne bi došlo do promjene u rodu. Osim toga, na Šćedru nije bilo crkve Sv. Izidora. Tu je od XIV stolj. postojala crkva Sv. Marije, kasnije proširena od dominikanaca koji su tu u drugoj polovini XV stolj. osnovali samostan (N. Duboković, Otok Šćedro, Glasnik srpskog geogr. društva, sv. 37, 1957, str. 128). Mora biti da je ispravno etimološko objašnjenje P. Skoka (Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima, 1950, 189) od starog slavenskog pridjeva »štedrъ« (milosrdan). Srednji rod je bez sumnje zbog toga što je taj pridjev bio atribut imenici »ostrvo«: štedro ostrvo. Prema Skoku taj je pridjev očuvan u svim sjevernoslavenskim jezicima, ali je u nas sasvim nestao a ostatak je samo ovaj toponim, iz čega treba zaključiti da se to moralo dogoditi veoma rano. Dominikanska crkva na otoku zvala se zapravo Gospa od milosrda, a tako možda već i ranija crkvića iz XIV stoljeća. Treba prihvatiti mišljenje N. Dubokovića (o. c. 129) prema kojem je ta apozicija (milosrđe) semantički vezana uz istaknuta nautička svojstva dviju većih luka otoka, koje su sve do pojave parobroda (za manje lađe i danas) pružale brodovima siguran zaklon u oluji pa je stoga taj naziv morao prethoditi crkvi a ne obratno, odnosno apozicija »od milosrda« je modificirani oblik imena Štedro-Šćedro. Potvrdu za ovakvo tumačenje može pružiti i analogija sa starim pomorskim nazivom »ancora di misericordia« koji je u jeziku pomoraca označavao ono sidro (brodovi su u antici, a vjerojatno i kroz čitav srednji vijek, imali po nekoliko sidara, zbog čestog gubljenja) koje je u oluji bilo zadnje utočište i zadnja nada u naporima za spas. To nije nužno moralo biti najveće sidro na brodu.

Zusammenfassung

DIE SEESCHLACHT BEI TAURIS

Der Name Tauris, der Insel bei welcher die wichtige Seeschlacht im Laufe des römischen Bürgerkrieges im J. 47 d. alten Ära stattfand (Bell. Alex. 45—47), ist schon lange mit der heutigen Insel Šćedro (ital. Torcola), zwischen den Inseln Hvar und Korčula, identifiziert, was in den meisten Fällen — gegenüber der älteren Identifikation mit der Insel Šipan, im Elaphitenarchipelago bei Dubrovnik — akzeptiert ist. Doch, da hier und da noch Zweifel entstehen, auch in der neuesten Zeit (J. J. Wilkes, Dalmatia, London 1969, S. 42 und 221, wo sich merkwürdigerweise an den beiden Stellen eine Kontradiktion befindet), so hat der Autor einen neuen Artikel von S. Gunjača³⁾ benutzt, um die Frage wieder zu erörtern. Gunjača hat auf eine alte Benennung der Insel im Hvarer Statut von 1331 aufmerksam gemacht, wo der Name in der Form Torta erscheint (zudem noch zwei andere

Stellen:⁹⁾ und¹⁰⁾). Der Name ist aus der griechischen Grundform taurid-abzuleiten. Die phonetische Erscheinungen wie bei dem parallelen Namen Tauricula-Torcola (spätlat. Aussprache au-o, Synkope der mittleren Silbe, mit der vorgehenden Verschiebung des Akzentes). Die griech. Wurzel tauro-soll in diesem Falle nicht semantisch mit der üblichen Bedeutung »der Stier« verbunden sein, da es noch eine ältere, verlorene Bedeutung »der Berg« gibt (A. Mayer, Die Sprache d. alten Illyrier II, 1959, 112).

In der Fortsetzung des Artikels werden einige didaskalische Erörterungen über dem Lauf der Schlacht und den damit verbundenen geographischen Fragen vorgelegt.